ItK

Irodalomtº rt®neti Kº zlem®nyek
2015. CXIX. ®vfolyam 3. sz§m

Irodalomtörténeti Közlemények (ItK)
119(2015)

JANKOVICS JÓZSEF

A „Murányi Vénus" – tanúvallomásainak tükrében

Wesselényi Ferencné Széchy Anna Mária „Murányi Vénus"-képét Gyöngyösi István hagyományozta az utókorra. Arany János, Petőfi és Tompa Mihály költői versenyt rendezett alakjáról, s még számos író költői fantáziáját mozdította alkotásra változatos műfajokban Jósika Miklóstól Kemény Zsigmondon és Berzsenyin át Kisfaludy Károlyig, Jókaitól Mikszáthon át Hegedüs Gézáig. A szépliteratúra befogadói horizontja a hősnőtől – aki Murány várát Wesselényi Ferenc kezére, egyben Erdély kezéről a Magyar Királyság, de leginkább a császár kezére játszotta át – a háromszor házasodott kalandornőig terjed.

Történészeink immár tekintélyes mennyiségű szövegforrás-bázisra támaszkodván, csak a 19. század harmadik harmadára tették történetileg árnyalttá a portrét. Nagyban hozzájárult ehhez Pauler Gyula 1876-ban írott kétkötetes monográfiájával,[1] amelyet a Wesselényi-összeesküvésről készített roppant gazdag levéltári kutatások alapján, a pozitivizmus egyik remek emlékműveként, kellő távolságtartással, óriási forrásmennyiség és jelentős nemzetközi szakirodalom ismeretében. Őt Acsády Ignác követte 1885-ben, aki ugyancsak monografikus igénnyel, az összeesküvés eseményeire is reflektálva tárta fel Széchy Mária életútját, szintén jelentős levéltári anyagra támaszkodva.[2] Mindkét mű fontos szerepet tulajdonított Széchy Máriának a Wesselényi-mozgalom elindításában, és Wesselényi Ferencnek mint nádornak a szervezkedés irányításában, majd halálával a vezető hiányában tragikus vég felé közeledő bukás eljövetelében.

E két kanonizáló mű azonban árnyat vetett egy harmadik, a témában ugyancsak járatos szerző részint kéziratos hagyatékban fennmaradt munkájára: Hajnik Imre nagyszerű jegyzetgyűjteményére, amelyet a Wesselényi-per – vagy ahogyan a kortársak a nádor halála után hívták: *conjuratio* avagy *rebellioni Nadasdiano–Zrínyianae* – okiratainak és vallomásainak alapján készített. Természetesen ebben is bőséggel találhatók Széchy Máriára vonatkozó adatok, szövegek, de különösképpen a *Széchy Mária utolsó életévei* című dolgozatában, amely meg is jelent 1864-ben. A szakirodalom szélesebb köreiben ugyanakkor nem hagyott mélyebb nyomot, jóllehet tartalmazza Széchy Mária egyik vallomását. Ám Hajnik egy másikat is lemásolt, amelynek azonban kéziratos tetszhalál jutott osztályrészül. Ezeket alább közöljük az ő lejegyzé-

* A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének nyugalmazott főmunkatársa.

1 Pauler Gyula, *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése: 1664–1671,* I–II, Bp., A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Vállalata, 1876.

2 Acsády Ignác, *Széchy Mária, 1610–1679,* Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1885 (Magyar Történeti Életrajzok).

sében, amelyeken apróbb változtatásokat hajtottunk végre a könnyebb olvashatóság érdekében.[3]

Széchy Mária tanúvallomásait a szakirodalom nem vizsgálta kellő figyelemmel, de nehezen is tehette volna, hiszen Pauler és Acsády csak apróbb részleteket közölt e szövegekből, és mert jelzeteik nagy része ma már használhatatlan: a dokumentumok ma nem lelhetők fel azokon a helyeken, ahol ők hivatkozzák, máskor pedig olyan tág körűen adták meg a jelzeteket, hogy azok alapján képtelenség hozzájuk férni.

Pedig a nádorné személyes feljegyzései részben írásbeli (mint egyikben megjegyezte), önmagától származó vallomások – íródeákjának csak fordítás végett adta oda, hogy a vallatók azt értsék s úgy, ahogy ő jellemezni akarta az eseményeket, történéseket, illetve más személyek és önmaga jelentőségét vagy még inkább jelentéktelenségét indokolta azokban. A másik vallomás is saját koncepcióját tárja olvasója elé, ugyancsak önálló megfogalmazású. Jelleméről is tanúskodnak azon beszámolók, amelyekkel saját szerepéről vallott, ahogy férjét vagy éppen az ügyeket helyette irányító nádori ítélőmestert, Wesselényi magántitkárát, a palatinus halála után pedig Mária jószágigazgatóját, Lessenyei Nagy Ferencet igyekszik menteni az ügyek kezelésében és irányításában.

Az sem érdektelen az özvegy nádorné tevékenységének megítélésében, hogy saját titkárának, Makay Györgynek, gyóntatójának, Cziráky Antalnak, vagy akár Gyöngyösi Istvánnak, Wesselényi korábbi bizalmasának, „komornyikjának" mekkora hatása volt a házaspár e mozgalomban betöltött szerepére, avagy sajátos íráshasználati tevékenységükre. Gyöngyösit például Széchy Mária nem említi eddig ismert egyik vallomásában sem, s míg a költő részletes vallomását nem ismerjük, addig az összeesküvésben betöltött szerepéről sem tudunk. A költő, úgy tűnik, a confoederatusok ügyének feltárása után sincs különösebb befolyással Széchy Máriára. A fejvesztetten reagáló özvegy ekkor már védtelen és tehetetlen a minden oldalról rászakadó anyagi támadásokkal szemben: amint meg is vallja, teljesen Lessenyei Nagy Ferenc befolyása alá került. Ennek ékes bizonyítéka egy, Máriának írt Rottal János-levél (amelyben arra szólítja fel a kétségbeesett asszonyt, hogy adjon át minden iratot, s amit azokon kívül még tud, mindent mondjon el). Borítékjára kívülről ezt írták: „Méltóságos Grófné Asszonyom, kérem kegyelmedet mint régi szolgája, kegyelmed accomodállya magát és ne ellene cselekedjen az Őfelsége szolgálatjában, amint őkegyelme paran-

3 Hajnik Imre (1840–1902) jogi doktor, egyetemi tanár, az Akadémia rendes tagja volt. Az egyetemet Pesten és Bécsben végezte, 1863–1865 között a pozsonyi akadémián tanársegéd és könyvtárnok, Nagyváradon a történelem és a statisztika tanára, 1866-tól a kassai királyi jogakadémia, 1867-től a győri jogakadémia igazgatója. 1872-től a budapesti egyetemen az egyetemes és hazai jogtörténet rendes tanára lett, rektorként is működött. Történelmi, jog- és alkotmánytörténeti műveket írt. Jelentős kéziratos gyűjteménye van az OSZK Kézirattárában a Wesselényi-mozgalom történetével kapcsolatban: Fol. Hung. 1433 *(Hajnik Imre oklevélmásolatai és kivonatai különféle levéltárakból),* melyből a *Széchy Mária utolsó életévei* c. munkáját kiadta: *Akad. Ért. Philos., Törvény és Tört. Tud. 1864.* IV. k. Ennek fogalmazványát használtuk, OSZK Kt. Fol. Hung. 1434. Ugyanitt található a Quart. Hung. 2159. jelzet alatt az *Újabb adalékok a Wesselényi–Nádasdy–Zrínyi-féle mozgalom történetéhez* c. munkája, amely Széchy Mária itt közölt, eddig ugyancsak kiadatlan II. vallomását is tartalmazza.

csolni fog és hidgye Kegyelmed, megköszöni az én mostani tanácsomat".[4] Hajnik az üzenetben Lessenyei Nagy jószágigazgató írására ismer, aki akkor már vallatás alatt állt. Ő élvezte a kétségbeesett asszony teljes bizalmát, amint arról neki írt levelei is tanúskodnak. Ő volt beavatva a kesze-kusza birtokhelyzetbe, ő kapott *albák*at, aláírt üres papírlapokat a kezéhez, hogy akarata szerint azt írjon rá, amit az összeesküvők kommunikációjában vagy a családi birtokok ügyeiben a nádorné nevében csak akar. Gyöngyösi István Balog várának kapitányaként 1669-ben kivonódott az előkészületekből, s majd akkor lép színre, amikor Máriát pozsonyi és bécsi fogságában, 1671-ben kell különféle gyakorlati dolgokban segíteni vagy képviselni.

Pauler Gyula egy, a sajtóban megjelent ítélete szerint igen fontos része volt Széchy Máriának abban, hogy férje eszméi megvalósultak. A császárellenes ligában már a kezdetektől jelenlétet és ösztökélő szerepet vállalt:

> Az összeesküvésbe, melynek Wesselényi a vasvári béke után részesévé lett, Mária nagyravágyó lelke hathatósan befolyt. Sötét gyanú támadt ellene, hogy férje halálát, ki utolsó lehelletével gyermekeinek ajánlá, sietteté, több mint gyanú, hogy lesenyei Nagy Ferenc nádori ítélőmesterrel szerelmi viszonyt kezdett, s e férfi volt egyike azoknak, akik elárulták: míg bécsi letartóztatásából Illésházy Kata, Gábor leánya segíté ki férje, Csáky László által, és életének végső örömét a vasmegyei Széchyek nyújták az agg nőnek, kiket a murányi vártól elejtett.[5]

E súlyos kijelentést maga Pauler Gyula tette Wesselényinéről, holott monográfiájában is gondoskodott arról, hogy ne tegyen bizonyíték nélküli állásfoglalásokat. (A gyanú feltehetőleg azért kelt lábra, mivel Széchy Mária ilyen tevékenységet később, már kiszabadulása után is folytatott: saját készítésű orvosságokkal, gyógynövényekkel próbálta gyógyítgatni nagybeteg férjét.) Azt is emlegették Máriáról, hogy megfogant fejében a királynői korona fantazmagóriája is. Talán nem véletlen, hogy Lessenyei Nagy Ferenc is azzal hitegette-vigasztalta, hogy ha sikerül ügyük, királynői helyzetbe fogja őt hozni és abban tisztelni.

Az is beszédesen jelzi a palatinusné fontosságát a ligázók tevékenységében, hogy még férje életében, amikor a titkos levelezések cifráinak (chiffre-ek) kiosztásakor őt is külön rejtjellel illették: Wesselényi kapta a 120-as számot, Máriát a 125-ös rejtette. Egymást nevekkel is fedezték, például Wesselényi kapta az Osvaldus álnevet, Zrínyi Péteré pedig Ferdinandus volt. Különösképpen megnőtt Széchy Mária jelentősége férje halála (1667. március 27.) után, mivel a felvidéki interessatusok szerették volna továbbra is élvezni azt a biztonságot, amit a Murány központtal kialakított levelezési rendszer jelentett, valamint legfőképpen azt, hogy a vár ideálisan félreeső, s nehezen megközelíthető helyen kiváló védelmi lehetőségeket biztosított. Fekvésén kívül erősen számított még, hogy a közeli Besztercebánya és Stubnyafürdő nem csupán rekreációs és gyógyászati alkalmaknak nyitott teret, de a confoederatusok más vezetői, Zrínyi Péter, I. Rákóczi

4 Hajnik, *Széchy Mária…*, OSZK Kt. Fol. Hung 1434.
5 Pauler Gyula, *Wesselényi Ferencz és Széchy Mária Murányban 1644,* Vasárnapi Ujság, 1865, 603.

Ferenc, Nádasdy Ferenc utazási céljait is jól leplezte. Széchy Mária körül valóságos vezérkar alakult ki, élükön Lessenyei Nagy Ferenccel; Bory Mihály korponai kapitány, Wesselényi egyik bizalmasa, Csathó Mihály murányi várnagy, Cziráky Antal páter, Mária lelki atyja, gyóntatója, Szobonya István, a nádori mezei hadak kapitánya, de gyakori vendég volt még Szuhay Mátyás és Iványi Fekete László is. A vezérkar kialakulása Wesselényi körül jól tükrözi a mozgalom sajátos felállását: a katolikus vezérkar köré a protestáns katonaság és köznemesi-főúri réteg csoportosult. Ugyanakkor jelenti az ügy komolyságát, hogy a Magyar Királyság legfőbb közjogi méltóságai, a nádor az alnádorral, az országbíró, a prímás és a horvát bán egyaránt aktív résztvevője voltak az irányítói központnak.

Széchy Máriának ilyen neves társaságot kellett, ha nem is koordinálnia, de számukra a kapcsolattartást, a kommunikációt elősegítenie. Letéteményese lett bizalmuknak, nem vonták meg tőle irataik, ok- és szövetségleveleik, működésükkel járó minden dokumentáció őrzésének feladatát, sőt kérték, hogy ne hagyja abba közreműködését férje halála után sem.

Mária ezt készséggel vállalta, az érintettek pedig megnyugodtak, rábízták okmányaik megőrzését – valójában életüket és vagyonuk biztonságát. Mert mind a helyet, mind a személyt erős *fortalitium*uknak, ügyük legfőbb védelmezőjének tartották. Tehették, mert nyilván ugyanazt a jellemzést kapták róla, mint amit állítólagos szerelme, Lessenyei Nagy Ferenc mondott elkötelezettségéről a vallatói előtt:

> Tagadhatatlan, hogy a haza iránti szándékában és szeretetben a legbuzgóbb volt, gyakran mondogatván, hogy ha nem hiányoznának az eszközei, hogy a haza sorsán segítsen, az első lenne, aki a nemzete iránti szeretete bizonyságául valami örök emlékezetre méltó dolgot követne el. És mivel még legsúlyosabb betegségében is láthatólag megvigasztalta és felerősítette, ha a magyar ügyek előrehaladásáról hallott, én magam is arra törekedtem, hogy kedvébe járjak, s tápláljam indulatait és jó reménységét. Gyakran hajlott a kitörésre, de közepes nehézségre is gyorsan megváltoztatta elhatározását.[6]

Az özvegy valószínűleg szívesen tetszelgett a sok férfi között a látszólagos vezető szerepében, az események előrehaladtával azonban kicseppent abból, a férfi vezéralakok a betegeskedő asszonyra egyre kevésbé bízták a nagyobb jelentőségű dolgaikat. Lehet, hogy memóriája valóban megromlott, amint arra maga is utal vallomásaiban. 228 645 rénes forintnyi adósság s annak 10 037 forintos kamata szakadt „gyenge" női vállára, így aggodalmaiban nagy szerepet játszott, hogy megrettent a hatalmas adósságok és hitelek gyors visszakövetelésétől is. Az országban pedig terjengenek a hírek arról, hogy 1670 nyarára már kiszivárogtak az összeesküvés ügyei, s Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc és Nádasdy Ferenc körül már szorul a hurok, s már folynak a vallatások, ami egyet jelentett azzal is, hogy a felvidéki összeesküvők következnek a bírósági perekben, kihallgatások várnak az ottani vezetőkre, a köznemességre és a katonaságra is.

6 Benczédi László, *A Wesselényi-féle rendi szervezkedés Magyarországon (1664–1671)*, MTAK Kézirattár, Disszertációk, 1974.

Pánikhangulat, pszichológiai és morális válság uralkodik el; nem történik ez másként Murány várában sem – a korábbi vallatásokból egyértelműen kitudódik, hogy e vár volt a ligázók központja, s hogy ott őrizték a legfontosabb dokumentumaikat. Mindenki hangoztatja lojalitását, mindenki mentesnek akar látszani az összeesküvés bűnétől, mert könnyen fej- és jószágvesztés járhat annak, akit bűnösnek találnak.

Ugyanez még fokozottabban vonatkozik Széchy Máriára, ezért az ő helyzete különösen kényes. A volt palatinusné korán került gyanúsított helyzetbe, tőle mint a megözvegyült nádornétól az udvar különösképpen elvárta a teljes lojaliást, elvárta a teljes őszinteséget. Ha viszont bevallja, elismeri bűnösségét, magával ránthatja az egész körülötte működött összeesküvői kört. Az udvar azzal fenyegeti, hogy a murányi sasfészekbe német katonákat kell beengednie, ez ellen minden erejével tiltakozik, s erre kérik őt a felkelők is. Levelekben többször biztosítja hűségéről a bécsi udvart, ahol már tudják róla, hogy korántsem ártatlan. Állandó nyomás alatt tartják, hamarosan fogollyá is teszik saját várában. A „vigasztalására" Murányba küldött Otto Volkra gróf őszinte vallomásra biztatja, mert ha később kiderül, hogy nem volt őszinte, az súlyosan esik latba, különben pedig a már kihallgatottak nagyon sokat elárultak. Kihallgatták már előtte Lessenyei Nagy Ferencet is, akitől fontos információkat szereztek, ne tartsa titokban tehát az általa tudottakat, s ami a legfőbb, adja át az iratokat, a szövetséglevelelket, a missiliseket és az egyéb dokumentumokat. Az eredetikhez szükség van ugyanis a bírósági eljáráshoz. Végül Volkra szavai királyi kegyelmet ígérő hatására Mária összeroppan, s átadja immár véglegesen a nála őrzött iratokat, s elvállalja, hogy őszintén beszámol a történésekről. Igaz, hogy a legfontosabb iratokat Lessenyei Nagy Ferenccel egyszer, már két évvel korábban elvitték lemásolásra, s miután az megtörtént, az eredetieket visszakapták, hogy ha a tulajdonosaik keresik a Murányban letétbe helyezett irataikat, azok *in originali* megmutathatók legyenek. Vagyis sok újdonságot a „Murányi Vénus" az itt olvasható vallomásaival nem tudott közölni vallatóival, hiszen, mint láttuk, két évvel korábban már mindent felfedett, ami addig történt, sorai legfeljebb az azóta történtekről tartalmazhattak nóvumokat. Volkra azonnal Rottal Jánosnak, a jó ismerősnek és a vallatások vezetőjének – az igazi címzettnek – továbbította Széchy Mária első vallomásnak is beillő levelét.

Ehhez hasonló levelekkel bombázhatta még többször Rottalt, a pozsonyi kamarát, a judicium delegatumot egészében és tagjaiként is, magyar ügyekkel foglalkozó fontosabb osztrák és magyar főurat vagy szóba jöhető főpapot, Szelepcsényi Györgyöt mindenképpen, és legfőként magát a császárt. Egy kegyelemkérő leveléből csupán annyit tudunk, hogy benne Lipótot Jupiternek nevezte,[7] az ilyen típusú, emelkedettebb stílusú levelek szerzésében talán ott vélhetjük a Pozsonyban, majd később Bécsben körötte forgódó Gyöngyösi kezét is. A Hauptrebellinnek – amint a bíróság tagjai nevezték – valószínűleg ezért sikerült elkerülni a lőcsei commissio ülésein való személyes vallomástételt, ahol a többi összeesküvők felsorakoztak, és efféle kérdésekre kellett megfelelniük, csak néhányat kiragadva a Bécsből megküldött húsz kérdőpont közül: először

7 R. Várkonyi Ágnes, *A Wesselényi szervezkedés történetéhez 1664–1671 = Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére,* szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György, Bp., 2002, 571.

a rebellisek elrejtett vagyona iránt érdeklődtek, majd „kik ingerelték a törököt a béke felbontására? kik machináltak a behódolás mellett és csináltak mozgalmakat a felség ellen? […] Ki vádolta törvénytelenséggel, ki izgatott ellene, ki mondá: »a felség nem magyar király,« »német az ellenség«, »le kell vágni a németeket«, »a rabok csudálatos módon megszabadulnak«. Arról is kérdéseket tettek fel, hogy a meghalt nádorral kik cimboráltak Murányban, Zrínyi Péterrel Szendrőn, Murányban és Murányalján, Zólyomlipcsén vagy Sárospatakon? Ki mondta, hogy inkább szeretné a házában az Alláh kiáltást, mint a misét vagy a Berdót?”[8] A kérdések java arra irányult, hogy a tavasz és ősz között mi történt, ki vitt levelet külföldre és kinek? Néhányan a főemberek közül semmi jelentős dolgot nem vallottak, vagy igyekeztek eljelentékteleníteni tetteiket, illetve azok következményeit. Mások egyenesen hallgattak saját tetteikről. „A régibb dolgokról majdnem legtöbbet beszélt Gyöngyössy István, ki ugyan közvetlenül semmiben sem vett részt, de legalább valamit tudott Wojenskiről, és tudta elmondani, kik voltak Murányban a nádornál, kik tanakodtak a bánnál ugyancsak ott és Lipcsén? kik voltak jelen a szendrei conventen?”[9] Lessenyei Nagy Ferencet többször is kihallgatták, s ő adta a legtöbb információt, annak biztos tudatában, hogy csak a legőszintébb, mindent feltáró vallomása hozhatja el szabadulását, igyekezett nem kímélni senkit, legkevésbé önmagát.

Széchy Mária másik, immár Pozsonyban tett s egyben a kihallgatás formális követelményeire jobban emlékeztető, valószínűleg nem személyes jelenléttel, hanem levél formában, kérdésekre beadott vallomástétele fontosabb az előzőnél: a személyes érintettséget is beismerve, de önmaga szerepét jelentősen csökkentve beszél. A felelősség nagy részét Lessenyei Nagy Ferencre és az akkor már halott Bory Mihályra, a Wesselényi házaspár legbensőbb bizalmasaira hárítja. Pedig Széchy Mária a férjével közösen kialakított íráshasználati gyakorlatában és szokásaiban férjénél jóval fontosabb szerepet játszott, mint azt saját vallomásaiban feltüntette. Gyakran helyettesítette a megfáradt s nagybeteg, súlyosan elkedvetlenedett, a mozgalomból kiábrándult, de legfőképpen a lojalitás és illojalitás malomkövei között őrlődő magyar alkirályt. Erről tanúskodik Lippay György két, Wesselényihez írt levelének utalása is, amikor Széchy Máriát mint „legkedvesebb secretariusá”-t, vagy „kegyelmed levélíró”-ját emlegeti jóindulattal és megbecsüléssel.[10] Wesselényi remekmívű levelei mögött Széchy Máriáéi sem halványulnak el az utókor előtt! Részvételét a levelezés lebonyolításában látványosan jelzi Keczer Menyhért 1667. január 5-én kelt levele: „Palatinusnénak két levelét is vettem; írja felettébb jó karban vannak az oda fel való állapotok (Mária e leveleket Bécsből írta) és jó kívánatos hírrel tér meg, hidjem el; bár hidjem, nincs különben a dolog. Palatinus a dologban igen constans, jól is viselte magát, senki sem gondolta volna, életét is köti az asszony érette, csak már a portai dolgot a fejedelem vihetné végben.”[11] S a közeli utókor pedig úgy jellemzi a „Murányi Vénus”-t, mint a Magyar Királyság Szemirámiszát, az „asszíriai Venus”-t, az asszír

8 Pauler, *Wesselényi Ferenc…, i. m.,* II, 162–163.

9 *Uo.,* 163.

10 *„Írom kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak…”: Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665),* feltárta, szerk., közreadja Tusor Péter, Bp., 2015 (Collectanea Studiorum et Textuum, 1), 320, 321, 355.

11 Acsády, *i. m.,* 211.

birodalom szépségéről és okosságáról, ugyanakkor elpuhultságáról híres királynéját. Babocsay Izsák azt írja róla, hogy Zrínyi Miklós és Lippay György halála után

> ezen magyari dolgoknak nagy mélységes folytatása száll akkori Mélt. Palatinus Wesselényi Ferenc kezére, kinek felesége néhai Rima-Szécsi Mária Asszony, Semiramis módjára, szeme nyíltabb lévén az Uránál, a már régen titkos magyari dolgokat ahhoz értő, vele tartó némelly Fő Rendekkel igen titkos mesterséggel kormányozza vala; az Urával is, úgy mint Palatinussal, ezen dologról magok között szépen beszélgetvén.[12]

Babocsay tudott valamit a Wesselényiné „nyíltabb szeméről", mert férjét az összeesküvők sokáig csak „lábütő kő"-nek tartották. S hogy miként lett a Hauptrebellinből – főáruló? Mert Széchy Mária tragikus vétségét nem kisebbíti, legfeljebb kora erkölcsi rendjébe igazítja, helyezi vissza az a tudat, hogy nála korábban, vagy együtt és egyidejűleg többen is elárulták mozgalmukat. A mozgalom szempontjából azonban Széchy Mária tette mindenkiénél kártékonyabb, mert ő saját elhatározásából – még ha társai nyomásának engedve is – a perek beindulásánál jóval korábban feladta társait, amikor még nem volt fenyegető létveszélyben. Tettének oka és célja mindenben ellentmond szövetkezésüknek.

Az árulások rekonstruálható kronológiája:

- Wesselényi Ferenc, még nem lévén tagja a mozgalom vezetőségének, de már 1664. október 28-án jelezte Rottal Jánosnak, mit beszélnek az összeesküvésről, s kéri, jelentse a királynak.
- Ugyancsak Wesselényi Ferenc értesíti a pozsonyi kamarát, 1666. május 27-én írott levelében, amikor Vitnyédy István egy elfogott levelének másolatát átküldi, aminthogy arról is tudósítja az udvart, hogy a francia követtel, Gremonville-jel szintén leveleznek a magyarok.
- Nádasdy Ferenc hamarosan a besztercei gyűlés és Wesselényi halála után, 1667 áprilisában beszámol Hannibal Gonzagának, a haditanács elnökének, majd 1667 májusában bizalmas emberét, Szenthe Bálint országbírói ítélőmestert küldi magához a császárhoz, hogy élőszóban is megerősítse a híreket.
- 1667 júniusában Panajotti portai tolmács értesíti Casanovát, a portai osztrák ügyvivőt, hogy az erdélyiek fel akarják venni a kapcsolatot a törökkel egy császárellenes támadás lehetősége érdekében.
- 1668 szeptemberében Iványi Fekete László Szelepcsényi György prímásnak számol be a fejleményekről. A főpap azonnal felfedi értesüléseit I. Lipót előtt.
- Ugyanez idő tájban jelentett a jeles vitéz, de pártváltogató volt ónodi főkapitány, Barkóczi István is komornyikja útján.
- *1668 októberében Széchy Mária és Lessenyei Nagy Ferenc engedelmével Bory Mihály, az egyik legfőbb mozgató – halála előtt pár nappal! – Rottal Jánost tájékoztatja az összeesküvés eseménytörténetéről.*

12 Babocsay Izsák, *Fata Tarczaliensia, az az Tarczal városának főbb változásai [1670–1700],* kiad. Rumy Károly György, Pest, 1817 (Monumenta Hungarica), 24.

- *1668 decemberének közepén Széchy Mária és Lessenyei Nagy Ferenc közösen indul Bécsbe a Murányban feltalálható iratokkal, de Mária megbetegedvén, Pozsonyból visszafordul, s leghívebb emberére bízza az út folytatását és a titkos anyag célba juttatását.*
- 1669 elejére készül el az összeesküvők dokumentumainak fordítása, majd az eredeti iratokat visszajuttatják Murányba.
- 1670 elején elfogják Hídvéghy Mihály ügyvédet, Nádasdy emberét, nyárra Bécsbe vitték lefoglalt irataival.
- *Ez év folyamán Széchy Mária még külön elküldte a császárnak Zrínyi Péter és Nádasdy Ferenc szövetséglevelét.*
- 1670 nyarán Rákóczi Ferenc jelent Godofred Heister kamarai tanácsosnak az összeesküvésről, azután, hogy anyja, Báthory Zsófia már sok adatot szolgáltatott ki a rebellióról. Főleg Nádasdy és Zrínyi tevékenységére hívta fel a figyelmet, de utalt arra, hogy a nádornénál is találhatnak iratokat.

A fenti névsorból jól láthatóan kitűnik, hogy a perek elkezdésének idejére a vezérkarban már *mindenki elárult mindenkit!* Még Zrínyi Péter volt a legállhatatosabb, mivel Karinthia és Stíria elfoglalása helyett csak 1670 tavaszán készült – ha a kassai generálisságot elnyeri – Habsburg-pártira áthangszerelni az egész felkelést.[13]

S mi lett az árulás bére? A legfőbb vezetők sorsa jól ismert.

Hídvéghy Mihály, Lessenyei Nagy Ferenc és Szenthe Bálint, akiktől a legtöbb információt nyerhették, és bűnbánatot is gyakoroltak, vagy áttértek katolikussá, a bécsi perek végeztével teljes felmentést és rehabilitációt kaptak „minden részletet felölelő vallomásukkal, az összeesküvés felgöngyölítésében való közreműködésükkel" érdemelvén ki a hatalom kegyét.[14] Hídvéghy katolizált, s egy év múlva meghalt, Lessenyei Nagy nem sokkal később mint barsi alispán jelenik meg a politikai színtéren.

A velük egy súlycsoportba sorolható Széchy Mária korántsem úszta meg ennyivel! Igaz ugyan, hogy 1669 áprilisában az árulás fejében Lipót király három évi moratóriumot adott a nagy anyagi gondok között küszködő Széchy Máriának, hogy adósságait azalatt rendezze, s a hitelezők ez idő lejártáig ne követelhessék vissza a kölcsönadott pénzüket, s ugyanakkor 30 000 forintnyi kegyadományban is részesítette az özvegyet![15]

Ám az ő teljes vagyonát is pár hónappal a Rottalnak küldött vallomása után, 1670. december 13-án, Csernóczy Kristóf vezetésével elkezdték lefoglalni Murány várában. Az ő jelentéséből tudható meg, hogy „a nádorné nagy alázatossággal és köteles engedelmességgel készségesnek mutatkozott, mindaddig, míg őfelségétől kegyelmet nyerend, a parancshoz alkalmazkodni és ingóságait nekik felfedezni", de amikor az ezüst- és aranyékszereinek átadására került volna sor, azt a feleletet adta, „hogy a szükség által kényszerítve, azokat elidegenítette, mert rettenetes adóssága következtében javainak elzálogosítására lett volna utalva", „nem tagadta azonban, hogy 100 vagy 200 forint-

13 Jankovics József, *Zrínyi Péter pálfordulása: A levelek és a vallomások énképéről = Amicitia: Tanulmányok Tüskés Gábor 60. születésnapjára / Beiträge zum 60. Geburtstag von Gábor Tüskés,* főszerk. Lengyel Réka, szerk. Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Kiss Margit, Lénárt Orsolya, Bp., reciti, 2015, 184–191.

14 Benczédi, *i. m.*, 276.

15 Acsády, *i. m.*, 229.

ja van még, mik betegség enyhítésére szükségesek", s amelyeket a foglalást irányító Csernóczy nála is hagyott.[16]

Mária megpróbálta mind magát, mind vagyonát megszabadítani és védelmezni, de kísérletei nem sok eredménnyel jártak. 1671-ben, Pozsonyba érkeztekor beadványt adott át Rottalnak, hogy juttassa el a császár kezébe. Rottal március 6-án arról tudósítja, hogy írását eljuttatta a címzetthez, aki *Resolutió*ját, melyet Rottal magyarra fordíttatott, küldte válaszul, s reméli, hogy ahhoz alkalmaztatja magát. Az elébe szabott feltételekről nincs biztos tudomásunk. Máriának olyan beadványáról lehet szó, mint az ez idő tájt keletkezett latin nyelvű levele, melyben: „Elismerte, hogy bűnös; hogy a törvényszék előtt nem tudná magát védelmezni; nem is akar perelni, csak kegyelmet kér a boldogságos Szűz hét fájdalmára! Legyen a császár irgalmas vele, elaggott, beteges, sírjához közel álló özvegyhez, ki amit tett, mások tanácsára tette, és a kinek a lotharingiai herceg vára átadásáért s az iratok kiadásáért kegyelmet ígért" – adja meg az írás kivonatát Pauler Gyula.[17] Ezért a pert fel sem vették ellene. Egyoldalú különalkura kényszerítették.

Bécsi őrizete alatt, 1671 júliusában, amikor a kamara azt a parancsot kapta, hogy bocsássák el Széchy Mária szolgáit és tisztjeit a jószág kezelői kivételével, maga egy újabb memoriálét küld Lipóthoz, hogy „méltóztassék könyörülettel lenni beteges állapotom iránt, és a nevezett jószágaimra való vonulást engedélyezni, hol hátralévő kevés napjaimat a Jézustársaságbeli atyák szellemi vigasztalása élvezetében (mert lakhelyemet közelekben ohajtanám választani) kívánnám tölteni, ha különben Felséged kegyéből ellátást nyernék ajtatoskodási kötelmeimet is lelkiismeretesen és híven teljesítvén".[18] Kéri még, hogy valamilyen összeg is a rendelkezésére állhasson, amelyről Károly lotaringiai herceg biztosította őt Őfelsége nevében, illetve őfelségének már itt Bécsben ígért kegyelme alapján.

A kérelem lényegében hatás nélkül maradt. Bécset tűzték ki további lakhelyéül, és élete fenntartására 1500 rénes forintot biztosítottak neki saját birtokai bevételéből, heti részletekben. Egyúttal Lessenyei Nagy Ferenc engedélyt kapott, hogy murányi bútorai egy részét Bécsbe szállíttathassa.

1671 vége felé saját szállásra költözhetett, ezt maga az udvari német főkancellár, Paulus Hocher adta tudomására. Az évi 1500 forintból a szállás 300 forintba került évente, s rokonai, főként öccse, Széchy Péter támogatták, annyira, hogy az „aggkorában még hiú asszony" e jövedelméből is jelentős, közel 700 forintot költhetett ékszerekre. Gyöngyösi István pedig egy 1671. december 2-án kelt, Andrássy Miklós grófnak írt levelében bizakodó hangon ír reményeikről: Szeretne már Krasznahorkán nála jelen lenni és neki udvarolni,

> De azmíg immár nyavalyás Asszonyomnak Őnagyságának dolga teljes végben nem megyen, addig nem lehet ahhoz szerencsém. Mindazonáltal annak is immár végét adja az Isten, reméljük, hogy jól: mert maga immár tegnap délután, Istennek neve dicsértessék, mind magának, mind nekünk, mellette nyomorgó szolgáknak nagy vigaszta-

16 Hajnik, *i. m.*, OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.
17 Pauler, *Wesselényi Ferenc…*, *i. m.*, II, 259.
18 Hajnik, *i. m.*, OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.

> lására, sok másoknak pedig álmélkodására, megszabadult Őnagysága, s nincsen tovább semminémű őrizet alatt; oda mehet, valahova akarja. Maga az udvari fő német cancellárius volt Őnagyságánál, s az denunciálta szabadságát, biztatván a jószáginak restitutiójárúl is, azminthogy ha Nagy Ferenc uramnak megadták mindennémű javait, megadják Őnagyságának is, remélem, nem sok csorbával. Azmely végben menvén egyszer, még visszaviheti Isten Őnagyságát a kegyelmed szomszédságában, minthogy mostan is gyakorta emlegeti kegyelmedet, örömest is lenne közelebb kegyelmedhez.[19]

Úgy tűnik azonban, a valóság mégsem Gyöngyösi és társai reményei szerint alakult. Mária későbbi életviteléről mind ez ideig alig rendelkezünk adattal, „jószága restitutiója" pedig soha sem valósult meg!

1672-ből számazó adatunk, talán nem véletlenül, Lessenyei Nagy Ferenccel kapcsolatos. Mária még Bécsben tartózkodik, s december 6-án elismervényt ad – még egy évvel szabaddá nyilvánítása után is a császárvárosban találjuk! –, mely szerint negyedfél ezer forinttal tartozik az ő „negyedfél esztendei praefectuskodásáért", mely összeget „őkegyelme adosságaimra nézve nálam hagyott, arra nézve marattam adóssá őkegyelmének".[20]

1672. szeptember 28-tól van hírünk arról, hogy Szelepcsényi György esztergomi érsek bécsi házánál bérel lakást, ide hozathatván azon ingóságai egy részét is, amelyeket 1671 novemberében foglaltak le Besztercebányán, Csathó Mihály murányi várnagya és hű bizalmasa házánál elrejtve. Ezek egy részét megélhetése forrásául áruba is bocsátotta.

1673. április 15-én valamiféle gyanú merült fel ellene – a jellemzésből Lessenyei Nagy Ferencre lehet gyanakodni. Ennek nyomán I. Lipót Stíria valamelyik várába kívánta őt száműzni. A nádorné Ábele Kristóf belső titkos tanácsos révén próbált közbenjárni az ügyben, azt kérve, hogy szembesítsék őt azzal a bizonyos személlyel, akivel „mind boldogult férjem, mind én összes titkos ügyeinket azon személlyel végeztük, sürgettem őt azoknak Felséged előtti felderítésére és előadására, de miket Felséged előtt nyilvánítani vonakodott, és engemet azok bevallásától eltiltott, mit neki arcába mondani is kész vagyok".[21] Agg korára és beteges állapotára való tekintettel kéri, hogy Magyarországra, legalább Nagyszombatba engedjék, hogy hátralevő napjait nyugalomban és háborítatlanul élhesse. E hónap 19-én közlik vele, hogy királyi határozat szerint 1200 imperialis forintot rendelnek neki fizetésül, s május 26-án pedig azt hozzák tudomására, hogy továbbra is Bécsben kell maradnia.

Széchy Mária azonban nem mondott le a teljes szabadulásról és hazájába való visszatéréséről. 1675 őszén újfent kérelmet intézett Lipóthoz szabadulása érdekében, míg végül Csáky László és felesége, Illésházy Kata közbenjárására sikerült 1676. október 9-ei dátummal egy rendeletet kinyerni, hogy „Veselényiné" a rokonai védőszárnyai

19 Thaly Kálmán, *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez,* I, Bp., 1872, 311.

20 Ráth Károly, *Adatok Lessenyei Nagy Ferenc életiratához,* Győri Történelmi és Régészeti Füzetek, 1862, 155–156.

21 Hajnik, *i. m.,* OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.

alatt élhesse végső napjait. De neki és Csákynak is reverzálist kellett adni, hogy kellő felügyelet alatt tartassék, nehogy az özvegy nádorné működése nyomán zavargások keletkezhessenek. Az udvar tehát még ekkor is tartott a főrebellisnek tartott Széchy Mária valamiféle akcióitól.

1676. október 20-án a kamara értesítette az érintetteket, hogy a reverzálist aláírta, s létfenntartására 1000 imperialis forint fog járni. A végleges szabadon bocsátás elé Batthyány Kristóf tábornok próbált akadályt gördíteni. De Máriát pár nappal korábban elengedhették, mert Kőszeg városának jegyzőkönyvében egy 15-én keletkezett bejegyzés már arról tanúskodik, hogy Mária előreküldte egy lovas katonáját, hogy számára szállást foglaljon. A kőszegiek először tiltakoztak ellene, de a szabadságlevél felmutatása után úgy döntöttek, hogy az első éjszakát a vendégfogadóban töltheti, majd kis időre átmeneti szálláson maradhat, amíg Csáky László magához veszi. Ettől fogva 1679. július 18-ig, haláláig Kőszegen élt. A Széchyek lakóhelyén telepedett le, rokonaitól körülvéve, s vállalkozói kedvét visszanyerve életét gyógyszerek készítésének és orvoslásnak szánta, s patikaműhelyt nyitott.

Ugyanezen jegyzőkönyv 1679. július 20-án a *néhai* palatinusné vagyonának zár alá vételéről ad hírt.

1679. szeptember 7-én Kollonics kamaraelnök utasítja a várost és a családot Wesselényiné temetése felől, s a család azt kéri a várostól, hogy ők temessék el, minden pompa nélkül, a javait pedig adják el. Ugyane hó 15-én felolvastatik a tanács előtt az utasítás a kamara és a gubernium nevében: temessék el a jezsuiták templomában, ingó javait pedig, mentül jobban lehet, bocsássák áruba, ruházatát viszont (mivel nem derekasak) osszák szét a cselédség között. „Az orvos-könyveket, és a receptákat Kéryné asszonyomnak adgya, az orvosságokat (mivel nem sokat érnek), Simonyi János uramnak adgya […]”[22] Szegényes hagyatékának – benne néhány falikárpit, gyógyszerészeti eszközök és edények, ruházati kellékek, szőnyegek, gyertyatartók, órák, tükrök – hivatalos leltára 1680. január 19-én érkezett a pozsonyi kamarához.[23]

Végakaratának Hajnik Imre már csak egy töredékét vehette kézhez, melyet „mostani igyefogyott nyomorúságos és igen beteges állapotban […], mind esztendeimnek számából, mind kimondhatatlan sok betegeskedéseimtől, mindazonáltal ép és egészséges elmével” írt.[24]

22 Chernel Kálmán, *Adalékok Széchy Mária végnapjaihoz,* Száz, 5(1871), 211–214.
23 Acsády, *i. m.,* 263.
24 Hajnik, *i. m.,* OSZK Kt., Fol. Hung. 1434.

Széchy Mária vallomásai a Wesselényi-mozgalom ügyében

I. Murány, 1670. augusztus 23.

A besztercei [ti. nádori gyűlés] rendkívüli körülményeknél fogva összehíva[25] azért tartatott, hogy oda gyülekezve mindennünen a rendek, valami bizonyost határozhassanak, valamint nállam is összegyülekeztek az eskü letételére, melyről férjem, aki akkor halálához közel volt, mit sem tudott; jelen voltak pedig akkor az országbíró (Nádasdy Ferenc) Keresztúry László, Bory Mihály, Szuhay Mátyás, Szepesy Pál, Nagy András, Fáy László és Székely András; Nagy Ferenc iránt nem vagyok bizonyos, hogy jelen volt-e akkor vagy nem, voltak még mások is itten (Murányalján), kikre nem emlékszem.

Ezek után az országbíró a stubnai fürdőbe indult, hová én is mentem s ott találtam Bory Mihályt, Nagy Ferencet, Sennyei [István] püspököt és Szente Bálintot, hol közakarattal határoztatott, hogy a közemberek saját felelősségükre fogjanak az ügyhöz, kik egyszersmind zsákmányul akarták ejteni azon pénzt, melyet Joanelli úr az országból ki akart vinni.[26]

Azalatt Nagy Ferenc által hírül adták mindezt a Szendrőn evégett gyűltekkel, hogy ők is járuljanak ezen határozathoz, melynek közlése után szakadás támadt köztök; a helvét hitvallásúak külön, a lutheranusok külön és Thököly István ismét a Keczerekkel tanácskoztak az ügyek iránt; Vitnyédy és Hidvéghy pedig a pártoknak kibékülésére törekedtek, mint az Őfelsége előtt nagyon is tudva van.

Az is igaz, hogy Hidvéghy újabban s nem azelőtt, fogságát 3 nappal megelőzőleg, Nagy Mihálynak az országbíró sajátkezű levelét mutatá, melyben írta volt, hogy a beteg lovat, melyet a magyarok eladnak, el ne hagyják, hanem mindenesetre vegyék meg, minthogy másképp nem cselekedhetnek,[27] és hogy erről azonnal biztosítsa Lessenyei Nagy Ferencet, ki ismét másokat tudósítand.

Az is igaz, hogy Lessenyei Nagy Ferenc ez év tavaszán küldött valakit Szepesy Pálhoz Besztercébe azon utasítással, hogy Barkóczi István 4000 magyarral és kétezer törökkel rögtön útra keljen e vidékre, azonban ha lehetséges, csak 1000 törököt hozzon magával, de ha ily keveset vezetni nem engednék, elég leend 1500 is, és ha ezt sem engednék, legfeljebb kétezer törököt vezessen magával, és az itteni megyék készen lesznek velök egyesülni, pénzhiány sem lehet akadály, minthogy elegendő van.[28]

Besztercén voltak pedig akkor Baloghy Gáspár, Nagy Ferenc és Nagy Mihály.

A Szepesy Pálnak szólló utasítást tisztelendő Cziráky Antalnak küldték át elolvasás kedvéért.

Az is tisztában van, hogy a fegyver letétele után Nagy Ferenc Lipcséből küldött

25 Wesselényi nádor 1666. ápr. 5-ére hívta össze tanácskozásra az összeesküvőket és az ellenzéki politikusokat a Besztercebányához közeli Stubnyafürdőre, majd 1667. febr. 4-én Besztercebányára, s márciusban, már az ő halála után találkoztak.

26 Johann Joanelli kamaragróf Körmöcbányáról készült Bécsbe pénzt szállítani, az összeesküvők rajta akartak ütni, de a stájer gróf megváltoztatta útirányát, ezért az akció meghiúsult.

27 E titkosított üzenet arra vonatkozott, hogy az erdélyiek ne szakítsák meg a törökkel folytatott tárgyalásokat a szövetség érdekében.

28 Egyes török körök támogatták volna a császár elleni támadást, katonát azonban csak ígértek, de nem adtak.

Szepesy Pál és Szuhay Mátyáshoz azon célból, hogy jöjjenek a berethei pusztára (a Sajó mellett), ahová ő is eljöhet, s odajöttek még Szuhay Mátyás, Szepesy Pál, Nagy András, Szentpétery István, Tornallyai Sigmond, Szathmári Miklós és Usz Sándor.

Közben Nagy Ferenc már nevezett Cziráky által üzentet nekem, hogy minden ügyeket csak reá bízzam, s én tapasztalni fogom, hogy ő engem királyi módon tartand, mert akár sikerülnek Felséged ügyei, akár nem, az enyéim mindig sikerülni fognak, mert nem mindent közöltek velem, némelyeket pedig csak mikor már határozatot hoztak volt, mit Nagy Ferenc, ha akarja, lelkiismeretét meg fogja vallani és a dolgok nem fognak más színben jelentkezni.

Szokott volt pedig nevezett Nagy minden fontosabb ügyben Szepesy Pállal tanácskozni, kívüle más valakire nem emlékszem, és ha hozzá küldött valakit, azt nekem csak utólagosan jelentette. Az eperjesi ügyről nem tudok írni, de mégis hallottam ugyan Nagytól, midőn onnan hazatért, hogy Rákóczy Ferenc és Zríni Péter titkon a francia királyhoz bizonyos lengyel követet küldtek, ki a lengyel király valamely főbb tisztje.

Zichiről [István] nem tudok egyéb bizonyosat, minthogy közte és Cziráky barát és Nagy Ferenc közt nagy vonzódás és megegyezés létezett, azt pedig, hogy Nagy Ferenc Zichinél oly nagy tekintetben állott, azt tisztelendő Cziráky Antal eszközlötte, de hogy mi forgott fenn köztük, előttem ismeretlen, csak Nagy Ferenc által midőn Besztercéről visszatérne, értesültem, miszerint Zichi átengedte neki a lipcsei javakróli gondoskodást, hogy ez oldalról kárt ne szenvedjen, mert ő is jó magyar lenne, ha Bécs nem feküdne oly közel hozzá.

Nemrég Zrini grófnő[29] szolgája utazott itt át Rákóczyhoz küldve, Zichinek nyílt levelével.

Egyéb nem jut eszembe, és írások sincsenek nállam ez ügyre vonatkozók, valamint tagadom részvétemet Zríni cselekményeiben.

Megemlítem azt is, hogy nevezett Szepesy Pál semmiképp sincsen nekem lekötelezve, noha Nagy Ferenc őt mindenütt fogadott szolgámnak hirdette, mégpedig azért, hogy vele szabadabban levelezhessen és alkalmasabban ide jöhessen tanácskozásra.

Tagadom továbbá, hogy Murány várát a hozzá tartozó javakkal más valakinek birtokba, vagy reá jogot adtam volna, de tiszteletes Cziráky azt vélte, hogy a vár és a hozzá tartozó, valamint a szendrői javak használata iránt akképp egyezkedném Zichyvel, miképp az Gróf Zríni Péterrel történt, mely ügynek személyemnéli előmozdításra Cziráky Nagy Ferencet kérte fel.[30]

És ugyan Nagy Ferenc tanácsolta nekem, hogy a nevezett javakat végrendeletileg a már nevezett országbíróra hagynám, mert az országbíró erélyesen támogathat ügyeimben az udvarnál.

Tiszteletes Cziráky és Nagy Ferenc azt is mondták, hogy nevezett Szepesy Pál majd hetenként, majd minden második hétben, némelykor ismét többször jött ide Nagy Ferenchez, hogy vele beszéljen és tanácskozzék, mely alkalmakkor néha a barát is jelen volt, és Nagy Ferenc távollétében mindig a baráttal szokott volt tanácskozni.

29 Zrínyi Péterné, Frangepán Katalin.

30 Széchy Mária tárgyalt Zrínyi Péterrel Murány és Szendrő megvásárlásáról, tervük megvalósítását azonban meggátolta, hogy királyi rendelettel megtiltották Máriának azok elidegenítését. E birtokokra Zichy István is pályázott, a királyi tiltás mögött azonban ott állt az országbíró Nádasdy is, aki szintén szerette volna megvenni azokat.

Ha ezeken kívül idővel még mások is jutnának eszembe, önkényt híven fel fogok mindent jelenteni és írásban átküldeni. Ezeket magyarból sekretariusom által diákra fordittattam, és noha diákul vadnak írva, mindazonáltal azokat mind értem és mindeneket consentiálok.

II. Pozsony, 1671. március 14.

Méltóságos Gróf Rottal János uramtól nemzetes Horváth György uram által kezemhez küldött Őfelsége kegyelmes resolutiójához alázatosan akarván magamat alkalmaztatni ez elmúlt időkbeli rebellió dolgának, azmennyire eszemben jöhet, igaz keresztyén hitem és lelkiösmeretem szerint, úgy, azmint az más, örökké való világon, az Isten ítélőszéke előtt avval számot adni bizakodom, minden szín és tétovázás nélkül híven és igazán eleitől fogvást ilyen folyását vallom és tulajdon magam kezemmel írom.

Még [Érsek-] Újvár megvétele előtt[31] az utóbbani országgyűléstől fogvást szüntelen búsították az nemes vármegyék szegény üdvözült uramat sok követségek által, hogy törvényekben meg nem tartatnak, szabadságaikban háborgattatnak; Újvár megvétele után pedig az törökkel való békesség az magyarok híre és tudása nélkül lévén meg, anynyival sűrűebben kezdették, hogy azon békesség dolgában is az ország törvénye megsértődött, és ha magok gondot nem viselnek magukra, végső veszedelem követi őket, azért ha szabadságakban meg nem tartatnak és nem oltalmaztatnak, kéntelen más módot kell maguk oltalmára keresniek.

Az lévén szándékjok, hogy vagy az töröknek beholdolnak országostul, vagy más valamely keresztyén fejedelemhez folyamodnak, melyben jóllehet szegény uram sokáig ellent tartott, azmelyért közönségesen sokszor azt mondották, hogy nincs az magyaroknak nagyobb lábütő kövük szegénynél, azért csak el kellene láb alól gördíteni, mindazonáltal az vármegyék Bori Mihály uramat vévén szegény uramtól eszközül, ő mindaddig sürgette, hogy végre reá beszéllette, azokban az alább megírandó confoederatusokkal egyetérteni.

Legelsőben is Zríni Péter Uram az leányát Rákóczy Ferenc uramnak adván,[32] s az lakadalmára maga is felmenvén, én mentem eleiben Zsolnára, és onnét Besztercére siettem szegény uramhoz, azhol ekkor oly végzést tettek egymással, hogy visszajővén, az stubnyai hévvízben jöjjön, azhová el is jött szegény uramhoz, ott kezdték tractálni az dolgot.

Kik lehettek akkor mind ottan, nem emlékezhetem nevezet szerint reá, hanem tudom, hogy Székely András, Keresztúry László, Bori Mihály és Nagy Ferenc uram ottan voltak, ezek meg tudják mondani, kik voltak mások is ottan.

Minthogy én sok bús gondjaim és az időnek régisége miatt megfeledkeztem, hanem azmint eszembe juthat, akkor nevezték el egymást külön-különféle neveken, hogy az szerint írjanak egymásnak.

31 Érsekújvárt 1663. szept. 25-én foglalta el a török

32 Zrínyi Ilona és I. Rákóczi Ferenc lakodalma Makovicán és Sárospatakon volt, ez utóbbi 1666. márc. elsején, s kiváló alkalmat biztosított az ellenzéki politikusok találkozására és tanácskozására.

Ugyanakkor végezték azt is, hogy az franciához folyamodjanak Zríni Péter uram által, és hogy ezen franciától kérjenek pénzt, ugyan Zríni uram által az ország szükségére, kire nézve őkegyelmével együtt szegény uram fel is küldötte Fekete László uramat Bécsben az francia követhez,[33] azkivel Zríni uram szemben is juttatta, de ottan Fekete László semmit sem szóllott, minthogy nem is tudott az nyelven szólani, hanem csak azért praesentálta magát, hogy elhiggye ezen követ, hogy szegény uram is egyetért velök.

Megjövén Bécsből, Fekete László beszéllette, hogy Vitnyédi István csinált volna valami írást az ország neve alatt,[34] azmelyben holmi punctumokat tett fel az magyarok részéről, hogy ha ezekre accedál az francia, őtet választják királyuknak, azmely szegény uramnak nem tetszett, és nem is tudott semmit benne.[i] Azután Balassa Imre be rekeszkedvén Dévén várában,[35] írt az franciai követ szegény uramnak mellette, hogy ne persequálja, azmely levelet mindjárt Őfelségének felküldött az én szegény uram.

Azonban az én szegény uram némely törvényes dolgok színe alatt Murányaljára hívatván Szuhai Mátyást, Kende Gábort, Ispán Ferencet, Szepesi Pált, Fügedi Nagy Andrást, Székely Andrást, Keczer Menhártot, Fái Lászlót, Keresztury Lászlót, Bori Mihályt, Nagy Ferencet, Vitnyédy Istvánt, többeket is, azkik eszembe nem jutnak; akkor kezdették azon dolgokat forgatni jobban és ugyan ottan esküdtek össze, hogy egyet fognak érteni az ország dolgában;[ii] csakhamar azután szegény uram Fügedi Nagy Andrást Zrini Péter Uramhoz küldötte, mi dologban, nem juthat eszemben, maga meg tudja mondani.[iii]

33 A bécsi francia követ, Jacques Bretel de Grémonville közvetített XIV. Lajos és az összeesküvők között.

34 Vitnyédy István már 1665 júniusában átadott a francia követnek egy tervezetet a magyar–francia szövetségről.

i [A római számmal jelöltek Hajnik Imre jegyzetei.]: Az udvarnak erről némi sejtelme volt, Vitnyédinek elfogott levelei folytán, mint az Vesselényinek a pozsonyi kamarához (Murány, Maj. 27. 1666.) intézett leveléből kiviláglik: „Litteras Sp. ac Magn. nec non Gener. Dom. vestrarum 14. praes. debeo hesterna die accepimus, et quidnum in iisdem ratione interceptarum Egr. Stephani Vittniedy litterarum in paribus nobiscum communicatarum significent, intelleximus. Quoad conceptam contra eundem suspicionem priusquam S. Matti. S. D. D. nostro clement. ad notitiam detur, consultum judicamus, certitudinem rei prius rescire, ne forte re incerta et incognita magisquam se habet apprehendatur, magisque fumus quam ignis emittetur. Quia vero idem D. Vittnedi conventiosus servitor noster est, media ad partem praeterissimus, Spli. ac Magn. D. Vrae cameraliter communicanda quodavaque placet Vris Dom. id eidem transmittere velint. Aualenam responsum desuper daturus est eisdem D. Vris ad notitiam dare non intermittemus". – Különben muzsaji Vitnyédi István, ki 1666 vége felé Leopold elfogatására vonatkozó tervvel lépett fel (lásd alább Nagy Ferenc vallomását) [nincs a cikkhez csatolva – J. J.], egyike volt a mozgalom legtevékenyebb tagjainak, miért is a pozsonyi bíróság iratai közt mint „sceleratorum omnium perduellium sceleratissimus" szerepel. – Életírására vonatkozólag ide iktatom, hogy fia volt Vitnyédi Jánosnak, Nádasdy Ferenc egyik előkelő udvari tisztjének (fürnember Hofdieners?) és Egerváry Orsolyának; 1640-ben egybekelt Endres Zsuzsánnával, Endres János sopronyi bíró leányával, kinek ez év ápr. 28-án 8000 Tallért kötött le hitbérül, akkor Sopron városának esküdt jegyzője volt, 1647-ben Leopoldtól szöllőbirtokot nyert Ruszt mellett; 1649-ben mint Pálffy Pál nádornak „aulae primus familiaris"-a jelentkezik; az összeesküvésbeni részvéte miatt gyermekei, János, Pál, Zsigmond és Erzsébet, Armpruster Jánosné, elvesztették vagyonukat; sopronyi házait Leopold 1675. ápr. 24-én a jezsuitáknak adományozá. – Az idevonatkozó iratok a kamarai levéltárban.

35 Balassi Imre és Wesselényi Ferenc között feszültség támadt az előbbi túlkapásai, elkövetett bűnei és kegyetlenkedései, valamint egy török rab miatt. Vö. *Bethlen Miklós Önéletírása,* s. a. r. V. Windisch Éva, Bp, 1955 (Magyar Remekírók), I, 217–218.

Annakutána az Őfelsége lakadalmára Bécsben menvén,[36] hogy felérkeztünk, másnap estve az francia követ egy emberét küldötte szegény uramhoz, azt üzenvén neki, miért kellett az ő levelét Őfelségének küldeni, azmelyért elkezdett mindjárt hitele veszni az franciánál; egynehány nap múlva megint az követ egyszer későn estve szemben volt szegény urammal, azhol Bori Mihály és Nagy Ferenc uram voltak csak jelen, sokáig beszélgetvén egymással; minthogy én akkor jelen nem voltam, azmint szegény uramtól hallottam, azt tudakozta, ha consentiáltanak az írásnak, azmelyet az magyarok neve alatt beadott Vitnyédi, melynek szegény uram nem akarván consentiálni, annyival inkább elvesztette hitelét, és azmely pénzt ígért volt ennek előtte az francia, arra nézve azt sem adták meg; azminthogy annakutána szegény uramnak azon követ soha sem írt, hanem Zrini és Nádasdy urammal tartottak correspondentiát.

Mert jóllehet annakelőtte szegény urammal igen vissza volt Nádasdy uram, de megértvén az murányaljai és stubnai gyülekezetet Nagy Ferenc uram által, kezdette mindjárt szegény uramnál jártatni az dolgot, ajánlván magát, hogy ő is kész mindenben egyetérteni az haza dolgában, azért őt is vegyék magok köziben, annyéval jobban fognak az dolgok folyhatni, aminthogy ugyanakkor Bécsben egymással megbékélvén, erős kötést tettek, és leveleket adtak egymásnak, szegény uram, Nádasdy és Zríni,[iv] azmelyeket én ennekelőtte két esztendővel itt Pozsonyban létemkor Őfelségének kézhez küldöttem.

Az franciának pedig még az impériumbeli gyűlésben kezdette Bori Mihály az Moguntinus[37] által az magyar dolgokat insinuálni, ugyanekkor ezen Moguntinus erős

ii A pozsonyi bíróság iratai szerint e gyűlésen határoztatott el, hogy a törökkel szövetkeznek és annak védelme alá adják magokat, mire vonatkozólag okirat készült, melyet a gyűlésben jelen volt Bethlen Miklós vitt Erdélybe, melynek közbenjárása által volt a porta pártfogása kinyerendő. Így a vádpontok Keczer András, Székely András és Fügedi Nagy András ellenében, a kamarai levéltárban őrzött peres iratok szerént.

iii A Fügedi Nagy András ellen (15. Jul. 1671.) hozott, fej- és jószágvesztésre szóló ítélet főleg ezen küldetésért Zrínihez lőn alapítva, mely indokhoz még járultak, hogy jelen volt a szendrői, pataki, encsi összeesküvési gyülekezeteken, Abaújban izgatott, a fő összeesküdtekkel sűrű levelezésben állott és az első kísérlet elnyomása után tartott Sajó melletti gyülekezeten a lázadás megújítását sürgette. – Mindezen vádak jobbára Leszenyei Nagy Ferenc vallomásain alapulnak, melyeket lásd alább. [Hajnik jegyzetei között megtalálhatók Nagy Ferenc vallomásának jegyzetei, de e cikkéhez nem csatolta – J. J.] Különben az ítélet csak a jószágvesztést illetőleg lőn végrehajtva, nem pedig mint tévesen írják a fejvesztésre nézve is, mert az egyrészt az ítéletlevélnek 1672. Mart. 26-án kelt e határozatából: „Quoad bona executae per Andr. Pesty etc.", de másrészt pedig Leopoldnak 1673. Apr. 19-én Bécsben kelt határozatából, „Andreas Nagy de Füged et Georg. Bory ad eorum instantiam et intuitu conversionis illorum ad catholicam fidem ex aresto dimittuntur, at dent Reversales de se sistendo et dimidia pars Bonorum ipsis restituetur." (Lásd a kamarához intézett kir. Resolutiok jegyzékét.)

36 1666. dec. közepétől január elejéig tartózkodtak Bécsben a lakodalom kapcsán, s Nádasdy is csatlakozott a megbeszéléseikhez.

iv Szécsi Mária tévesen állítja, hogy Nádasdy és Vesselényi kibékülése csak Bécsben történt meg, az fél évvel elébb, éspedig Nádasdy felszólítása következtében ment véghez, mint ez Veselényi alább közlött, Murány 29. Júl. 1666. kelt leveléből Nádasdyhoz kiviláglik; Lásd a levelet, valamint a szövetkezési okiratot, úgyszintén a Bécsben a nádor, Nádasdy és Zríni közt létrejött szövetségkötést és annak megtartására vonatkozó esküket.

36 Bory Mihály királyi táblai jegyző 1663. szept. közepén járt Wesselényi Ferenc megbízásából a

hittel meg is esküdtette Bori Mihályt, hogy correspondentiát tart vele; írt is Bori Mihály ennekutána egyszer néki, azkire hogy válasza nem volt, sokat törődött rajta, nem tudván, jutott-e kézhez levele vagy sem.

De ezekben szegény uram semmit sem tudott, hanem annak utána, azmikor az többi dolgok előtte forgottak, akkor mondotta meg Bori Mihály.

Végre azt végezték ugyan az lakodalomkor Bécsben, hogy Besztercebányára szegény uram extraordinariát hirdessen, hogy annak alkalmatosságával minden rendek odagyűlhessenek, azminthogy Erdélyből is hívattak embereket, de onnét senki sem jött.

Ezek voltak pedig az confoederatusok ottan, azmint reá emlékezhetem: Szuhai Mátyás, Szepessy Pál, Fái László, Keczer Menhárt, Keresztúry László, Bori Mihály, Nagy Ferenc, Nagy András, kik ugyan az én szállásomon gyűltek, és ottan megesküdtek Nádasdy uramnak, hasonlóképp Nádasdy uram is nekik, hogy az ország javára nézendő dolgokban egyetértenek, de szegény uram akkor immár halálnak fia lévén, semmit sem tudott ebben.[v]

Voltak ugyan mások is, ezeken kívül, de szegény uram akkor halálon lévén, azmint harmad nap múlva meg is halt, amiatt lévő szegénységemben nem observálhattam nevezet szerint mindeniket, hanem lehettek mindenestől talán tizenhárman, kik voltak mindezek, magok meg tudják mondani; azmely levelet pedig Nádasdy uram azon confoederatusoknak adott, azt akkor én kezemhez adták, én pedig Volkra uramnak adtam Murányban, azki annakelőtte is immár volt méltóságos gróf Rottal uramnak kezénél, de őkegyelme az Őfelsége engedelméből megint visszaadta volt.

Ezek alatt szegény uram az confoederatusokkal együtt az erdélyiekkel együtt tudom, hogy correspondealt azon ország dolgában, Teleki Mihály és Bethlen Miklós uram ki is jött volt szegényhez Murányban.[38]

Az erdélyiek által akarván dolgokat folytatni az Portán; vegye az török császár oltalma alá és országostól holdolnak neki, be is küldöttek volt az erdélyiek, Bethlen Miklós pedig ugyanakkor szegény uram mellett maradott s itt lakott sokáig, benn lévén az murányaljai gyülekezetben is; avégre maradott volt szegény uram mellett, minthogy azelőtt a francia királynál is lakott, mind oda, mind Erdélyben is correspondeáljon, de mindezeknek is semmi effectusa nem lehetett. Az volt pedig az felföldiek intentiójok, ha Erdély kijön, vagy cselekednének az többi Vármegyék, vagy nem, de ők mindjárt Erdélyhez állanának, és szabadságokat és religiójokat oltalmaznák minden tehetségekkel. Kezdettek volt az megholt lengyel királynéval is correspondeálni,[39] akarván az által is

---

regensburgi birodalmi gyűlésen, hogy segítséget kérjen a török ellen, s ekkor találkozott a mainzi választófejedelemmel, János Fülöppel. Amint levelet kapott az összeesküvőktől, arról azonnal értesítette I. Lipót császárt.

v Lásd alább Nádasdynak Besztercén 9. Mart. 1667. kelt iratát. [Nincs a cikkhez csatolva – J. J.]

38 1666 nyarán; vö. *Bethlen Miklós levelei,* I, s. a. r. Jankovics József, magyar nyelvi jegyzetek Nényei Gáborné, latin ford. Kulcsár Péter. Bp., 1987 (Régi Magyar Prózai Emlékek, 6/1–2), 134–148.

39 Gonzaga Lujza Mária mantovai hercegnő, János Kázmér felesége 1667-ben hunyt el.

vi A lengyel királynénak tudomása a magyarországi mozgalmakról kitűnik Nádasdynál talált több levélből, melyeknek csak kivonatát ismerjük e cím alatt: „Extractus litterarum ab Incl. Cancellaria hung. assignatarum inter Litteras Nadasdianas repertarum juxta numerum elenchus", a 4. sz. a. „Ibidem Litterae habentur Reginae Poloniae demortuae (sine anno et die) possessori muraniensi cuipiam scriptae, in quibus studium et sinceritas primo scribentis et aliorum nominatorum arridera significatur,

franciánál dolgokat segíttetni, de azonban az is meghalván, szegény uram is kimúlván az világból, ott is semmiben múlt dolgok.[vi]

Szegény uram halála után pedig én előttem ezen kezdett dolgok sok ideig csak hallgatásban voltak. Hanem annakutána sok adósságimra nézve Zrini urammal akarván murányi és szendrei jószágim végett contrahálni bizonyos summa pénzben,[40] hivattam őkegyelmét Murányban, oda Szuhai Mátyást, Szepessy Pált is elhivatván, mikor már őkegyelme ottan volt, akkor kezdettek azon dolgokról újonnan beszélgetni, onnét Zrini uram Rákóczy Ferenchez ment Patakra, el menvén Nagy Ferenc uram is vele, ott mit végeztek és miről tanácskoztak, mondották ugyan előttem, de én bizony megfeledkeztem róla.

Tudom azt, azon voltak, hogy Zrini uram kassai generálissá legyen, hogy úgy az kezdett dolgokat annál jobban folytathassák, ha az szükség úgy hozza.

Patakról pedig Murányba jött vissza Zrini uram, az hol az el kezdett contractus jószágim végett végbe menvén közöttünk, ígért volt őkegyelme 100 000 forintot ezen jószágimra, hogy holtomig szabadon bírhassam, holtom után őkegyelme succedáljon beléjek; mely contractus mindazonáltal effectussá nem mehetett annakutána Nádasdy uram őkegyelme meggátolván.

Murányból pedig magam is Zrini urammal Lipcsére mentem.

Wesselényi László uram is történet szerint oda talált jőni, ki csak akkor jött volt ki Lengyel országból,[vii] jelentette Bori uramnak nagy titkon és hit alatt, hogy őtet az francia követ meglátván Lengyel országban, tudakozta, ki legyen, megtudván, hogy magyar és az Palatinus fia, értekezett tőle, miben legyenek az magyarok dolgai, emlegetvén Bocskai [István] uramat, Szepesi Pált, Szuhai Mátyást, másokot is, de ő semmit sem tudván abban, nem tudott mit mondani.

Ezt Bori uram Zrini uramnak megjelentvén, hogy megtudhatnák, mivégre tudakozott az magyarok dolga felől, Farkas Fábiánt küldötték be az francia követhez Varsovára,[41] ugyan Zrini uram költségén oly instructióval, hogy ha kívántatni fog, Párisban is bemenjen az királyhoz.

Instructiójáról megfeledkeztem, melyet Bori Mihály és Nagy Ferenc uram csináltak; válaszáról sem emlékezem, azkivel megjövén Lengyel országból, Horvát országban ment Zríni uramhoz.

Azonban velem lett contractusa szerint némely részét az 100 000 forintnak elkészítvén Zrini uram, Farkas Fábián által üzente, hogy nemsokára megint hozzám jön Lipcsére azon pénzzel, azminthogy magam is hívattam, el is jött ugyan, de semmit sem hozott Nádasdy uram meggátolása miatt.

---

ad tempus magis opportunum tamen reservandum. – Pollicetur elaboratio, ut id quod promittetur et offertur ad effectum perducatur. – A 11. sz. levélkivonat pedig Vesselényinek leveléből való „ex itinere in Poloniam in eum finem ut simuletur conventiculum Trenchinii sub figura exactionis rationum a perceptoribus, re autem vera fiat consultatio, quod ulterius faciendum; ex quibus apparet dictum Palatinum per Reginam Poloniae, Regem Galliae allexisse ad Imperium Ungariae, Stephanum Tököly fuisse complicem et coadjutorem intentionis palatinalis".

40 Lásd a 30. jegyzetet.

vii Vesselényi ugyanis Lengyelországban is bírt javakkal. [A nádor fia az apjával való összekülönbözés miatt élt a lengyelországi birtokon – J. J.]

41 Varsóba.

Minthogy pedig Farkas Fábián megjövén Lengyel országból, Zrini uram kívánta, hogy tovább is lehessen Lengyel országból valaki által correspondentiája az franciához; lévén azért nékem egy ösmerősöm ottan Wojensky nevű pap úr,[42] azt hívattatták ki velem Lipcsére, mellyel mit conferáltam, nem emlékezhetem reá; írt ugyan annakutána Nagy Ferenc uram néhány ízben neki, ő is Nagy Ferenc Uramnak; miről, bizonyosan arról sem emlékezem, de azmint eszemben jut, nem akart[a] ebben az dologban magát elegyiteni.

Lipcsén azért ugyanakkor megint hozzákezdvén az dolgokhoz, javallották Bori Mihály és Nagy Ferenc uram, hogy Nádasdy urammal is közöltessék ezen dolog, azminthogy írattak is velem őkegyelmének, hogy az stubnyai hévvízben jöjjön, ahová el is jött őkegyelme, azhová én is Zrini urammal odamentem, akkor ottan ezek voltak: Sennyei István beszprémi püspök uram, Szente Bálint, Nagy Ferenc, jóllehet Barkóczy István uram is ott volt, de övele semmit sem közlöttek akkor, hanem csak ajánlották az urak neki magokat, azhol minekutána beszélgettek volna az dolgok felől, mondotta Nagy Ferenc uram, ha Nagyságotok semmit [...?] pedig énelőttem ezen kezdett dolgok sok ideig csak hallgatásban voltak. Hanem annakutána sok adósságimra nézve Zrini Urammal akarván murányi és szendrei jószágim végett contractálni bizonyos summa pénzben, hívattam őkegyelmét Murányba, oda Szuhai Mátyást, Szepesy Pált is elhívatván, mikor már őkegyelme ottan volt, akkor kezdettek azon dolgokról újonnan beszélgetni, onnét Zrini uram Rákóczy Ferenchez ment Patakra, el menvén Nagy Ferenc uram is vele, ott mit végeztek és miről tanácskoztak [A másolat itt megszakad, a befejezését Pauler Gyula monográfiája alapján közöljük.]

Ezeknek befejezésére keresztény hitem és Istenemnek tartó lelkem szerint írom és vallom: hogy szegény uram halálától fogva az felül megírt dolgokban, valamiben köz voltam és valamit cselekedtem, azt mind Bory Mihály és Nagy Ferenc úr javallásából és reábeszéléséből cselekedtem. Valamit valahová írtam, őkegyelmék írattak velem, készen hozták a leveleket előmbe, úgy kellett subscribálnom. Ha pedig magam kezével kellett valahová írnom, azt is vagy maga dictálta Nagy Ferenc úr, vagy írva adta előmbe. Az én nevem alatt folytatták ugyan e dolgokat, de azokban is nagyobb részrül nem tudtam semmit. Sok okoskodásokkal meggyőzvén elmémet, úgy vezérlettek, a mint akartak; meg is cselekedtek már sok dolgokat, a mikor előmbe hozták. Sereggel voltak sokszor Nagy Ferenc uramnál kezem írása és pecsétem alatt levő albák, melyeket más dolgok alkalmatosságából vett tőlem, azokra azt írhatta, a mit akart. Sok betegeskedésim és busulásim között magammal is jól tehetlen voltam, nem hogy ezekbe avattam volna magamat, ha őkegyelme mellettem nem lett volna és azokra reá nem beszéllett volna [...?] minek okáért megvallom, vétettem abban, hogy ezeknek tudtam némely részét és azokat az én váram mellől és nevem alatt folytatták, mindazonáltal meg nem jelentettem annak idején Őfelségének: másképen, Isten bizonyságom, magamtúl semmit sem cselekedtem, melyet reménylek, őfelsége is méltó tekintetbe fog kegyelmesen venni, s hozzám, ilyen nyomorúlt, elesett özvegységemben minden kegyelmességgel méltóztatik lenni, a lotharingiai herceg őfelsége neve alatt adott parolájára is.

42 Stanisław Wojensky krakkói kanonok.